

**МОНГОЛ УЛСЫН ДОТООДЫН ЦЭРГИЙН АЛБА ХААГЧДЫГ  
ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ЧИГЛЭСЭН  
СЭТГЭЛ ЗҮЙ, СУРГАН ХҮМҮҮЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГЫН  
ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТУРШЛАГА**  
EXPERIENCE IN PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL MANAGEMENT  
ACTIVITIES AIMED AT PREVENTING CRIME MILITARY PERSONNEL OF THE  
INTERNAL TROOPS IF MONGOLIA

*П.Оюунболд*

*ОХУ-ын БХЯ-ны харъяа Александр Невскийн  
нэрэмжит Цэргийн их сургуулийн 8-р  
факультетийн 2-р курсын суралцагч, хошууч*

*P.Oyunbold,*

*2nd year student of the 8th faculty.*

*Military University named after Alexander Nevsky.*

*Military of Defense of the Russian Federation. Major*

**Хураангуй.** Уг нийтлэлд Монгол Улсын Дотоодын цэргийн алба хаагчдыг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний талаар өгүүлсэн байна. Зохиогч Монгол Улсын төрийн байгууллагуудыг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх /хувь хүний/ арга хэмжээний талаар дэлгэрэнгүй өгүүлсэн. Түүнчлэн цэргийн албан хаагчдын эрх зүйн боловсролын онцлогийг нээн илрүүлж, түүний үүргийг тодорхойлсон болно.

**Abstract.** Experience of managerial activity of officials of the Internal Troops of Mongolia aimed at psychological and pedagogical prevention of offenses among military personnel of contract service

**Annotation.** The article discusses the measures taken to prevent offenses among the military personnel of the contract service of the Internal Troops of Mongolia. The author dwells in detail on the measures of individual prevention of offenses in the state bodies of Mongolia. In addition, the specifics of the legal education of military personnel are revealed and its role will be determined.

**Түлхүүр үг:** Дотоод цэрэг, цэргийн алба хаагч, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, сахилга бат, сэтгэлзүй - сурган хүмүүжүүлэх ажил.

**Key words:** Internal troops, military personnel, crime prevention, discipline, psychology-pedagogy

**Үндсэн хэсэг.** Монгол Улсын хэмжээнд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх гэдэг нь гэмт хэрэг үйлдэхэд нөлөөлж буй шалтгаан, нөхцөл, хүчин зүйлийг арилгах, саармагжуулах, шинээр гарч болзошгүй гэмт хэргийг таслан зогсооход чиглэсэн төрийн болон цэргийн дотоод арга хэмжээний тогтолцоог<sup>1</sup> ойлгодог.

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын зорилго нь Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах, хүний эрх, эрх чөлөө, төр, хуулийн этгээдийн хууль

---

<sup>1</sup> Монгол Улсын Их Хурлын тогтоол. Дугаар 48. 2010 оны 7 дугаар сарын 15-ны өдөр. “Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”. 3.2.3.6 зүйл

ёсны ашиг сонирхлыг гэмт халдлагаас хамгаалах, нийгмийн дэг журмыг бэхжүүлж, иргэний ухамсар, соёлыг төлөвшүүлэхэд оршино<sup>2</sup>.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг Монгол улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх объектод ерөнхий болон хувь хүний нөлөөллийн хэлбэрээр явуулдаг. Монгол Улсын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх төрийн тогтолцооны субъектүүдийн ашигладаг урьдчилан сэргийлэх ерөнхий арга хэмжээнд<sup>3</sup> дараахь зүйлс орно.

Нийгмийн харилцааны холбогдох салбарт үйлдэгдсэн гэмт хэргийн талаархи мэдээлэл цуглуулах, дүн шинжилгээ хийх;

Монгол Улсын хууль тогтоомжийн хэрэглээнд дүн шинжилгээ хийх, тэр дундаа олон нийттэй харилцах холбогдох салбарт гарсан гэмт хэрэг, түүнтэй холбоотой бусад үзэгдлийн шалтгаан нөхцөлийг үнэлэх, боловсронгуй болгох талаар санал гаргах;

Нийгмийн харилцааны холбогдох чиглэлээр гэмт хэрэг, зөрчлийг урьдчилан таамаглах;

Гэмт хэргийн шалтгаан, түүнийг үйлдэхэд таатай нөхцөлийг олж тогтоох, арилгах;

Шийдвэрийн төслийг боловсруулахдаа хууль эрх зүйн болон криминологийн асуудлыг харгалзан үзэх;

Хүн амын эрх зүйн сурталчилгаа, эрх зүйн боловсролыг хэрэгжүүлэх;

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх төрийн тогтолцооны субъектийн үйл ажиллагаатай холбоотой эрүүгийн, захиргааны, татварын болон бусад хариуцлагын талаарх хэм хэмжээний мэдлэгийг эрх мэдлийн хүрээнд судлах, хянах.

*Дотоодын цэргийн байгууллагад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ганцаарчилсан арга хэмжээ нь :*

Урьдчилан сэргийлэх яриа (хариуцлагыг тайлбарлах, ятгах);

Урьдчилан сэргийлж байгаа хүнд тусламж үзүүлэх;

Зан байдал, үйлийг ажиглах, хянах (оршин суугаа газар, ажил дээрээ);

өлөөлөлд хНамаатан садан болон бусад хүмүүсийн оролцоо; бусад арга хэмжээ (дүрслэл, сэрэмжлүүлэг, бүртгэл, хяналт).

*Алба хаагчдыг цэргийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сэтгэлзүй, сурган хүмүүжүүлэх үйл ажиллагааны туршилагаас харахад* зарим гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тусгай арга хэмжээг (цэргийн эрх бүхий байгууллагатай хамтран) ашиглаж байна. Ийм арга хэмжээний хэрэгцээ, тэдгээрийн мөн чанар, агуулгыг цэргийн ангиудын үйл ажиллагааны онцлогийг гүнзгий судалж, эрүүгийн хэргийг мөрдөн байцаах, шүүх хянан шийдвэрлэх явцад илэрсэн гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг үндэслэн тодорхойлох замаар тодорхойлно.

*Монгол улсын дотоодын цэргийн удирдлагаас цэргийн алба хаагчдыг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн сэтгэлзүй, сурган хүмүүжүүлэх үйл ажиллагааны туршилагыг судалж үзэхэд, түүний үр дүнтэй арга хэрэгсэл нь:*

Цэргийн албан хаагчдын санал, өргөдөл, гомдлыг авч үзэх, шийдвэрлэх (энэ ажлыг холбогдох хууль тогтоомжийн шаардлагыг бүрэн дагаж мөрдөх ёстой);

Үйлдсэн гэмт хэргийг цаг тухайд нь, бүрэн илрүүлж, гэмт этгээдийг эрүүгийн хариуцлагад татах;

<sup>2</sup> Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, 2019., 4 дүгээр зүйл

<sup>3</sup> Түмэнэст, Г. "Монгол Улсын нийгмийн хамгааллын бодлогын өнөөгийн байдал, тулгамдсан асуудал" (Нийгмийн орчин үеийн нөхцөлд хүн амын аюулгүй байдал, нийгмийн хамгаалал) олон улсын эрдэм шинжилгээ, практикийн бага хурлын материал.– Уб., 2021.

Монгол Улсын Дотоодын цэргийн албан хаагчдын нийтлэг соёлыг дээшлүүлэх нэг хэлбэр нь хуулийг тайлбарлах төдийгүй: а) “Сэтгэцийн зан үйл”-ийг тодорхой хэмжээгээр засч залруулж байгаа нь цэргийн алба хаагчдын оюун санаанд тодорхой зохицуулалт хийсэн хуулийн зохицуулалт юм; б) хуулийн хүчин чадал, түүний нөлөөлөл зайлшгүй байх тухай сэрэмжлүүлэг, анхааруулга; в) цэргийн сахилгын байдлыг нэгтгэн дүгнэх; г) сэдэвчилсэн яриа, таниулга, мэтгэлцээн, лекц, цуглаан; д) цэргийн тангараг, дүрэм, хөдөлмөрийн хуулийн шаардлагыг тодорхой болгох ганцаарчилсан болон бүлгийн яриа; е) цэргийн сахилгын асуудлаар бие бүрэлдэхүүнд зааварчилгаа өгөх.

*Дотоодын цэргийн анги (салбар)-ийн цэргийн алба хаагчдын дунд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулахад дарга, захирагч нар дараахь зүйлийг хийхийг шаарддаг гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй.*

Сахилгын зөрчил, гэмт хэрэг үйлдэхэд нөлөөлж буй таатай шалтгаан, нөхцөлд системтэй дүн шинжилгээ хийх;

Цэргийн албан хаагчдын ажил хэрэгч, ёс суртахууны чанар, тэдний хэрэгцээ шаардлага, тэдний сэтгэл санаа, гэр бүлийн байдал, үйлчилгээний нөхцөл, амьдралын нөхцөл байдлын талаар сайн мэдлэгтэй байх;

Цэргийн сахилгын байдалд гүнзгий дүн шинжилгээ хийх, захирах захирагч, түүний дотор офицер, ахлагч, түрүүч нарын сахилгын эрхийг ашиглах ур чадварыг дээшлүүлэхэд байнгын анхаарал хандуулах;

Цэргийн алба хаагчдын эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэх зорилгоор тогтмол, зорилготой ажиллах;

Цэргийн ангийн байрлалаас гадуур байрлах цэргийн албан хаагчдын цэргийн сахилга бат, зөрчлийн байдалд байнгын хяналт тавих;

Гэмт хэрэг үйлдсэн цэргийн албан хаагчдад олон нийтэд нөлөөлөх арга хэмжээг цаг тухайд нь, үр дүнтэй зохион байгуулах;

*Дотоодын цэрэгт урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ нь хоёр үндсэн зорилтыг ишийдвэрлэхэд чиглэгддэг:* цэргийн алба хаагчдын дунд нийгэмд харш үзэл бодол, итгэл үнэмшил үүсэхээс урьдчилан сэргийлэх, хэрэв байгаа бол эдгээр хүмүүсийг дахин боловсролд хамруулах; тодорхой гэмт хэрэг гарах болсон шалтгаан, нөхцөлийг арилгах.

Дотоодын цэргийн алба хаагчдыг хууль бус үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх зохион байгуулалт, сахилгын зайлшгүй арга хэмжээ бол үйлдсэн гэмт хэрэгт хариуцлагыг зайлшгүй хүлээлгэх зарчмыг тууштай хэрэгжүүлэх явдал юм.

Үүний тулд сахилгын практикт гажуудал, ялангуяа ялгүйдлийн эсрэг байнга тэмцэх шаардлагатай байна. Энэ нь Дотоодын цэргийн албан хаагчдын дунд хяналтгүй байсны үр дагавар байж болох бөгөөд үүний улмаас цэргийн сахилга батыг зөрчсөн тохиолдол удирдлагад мэдэгдэхгүй хэвээр байгаа тул шийтгэлгүй үлддэг; цэргийн сахилга бат зөрчигчдөд шаардлагатай арга хэмжээ аваагүй зарим дарга нарын тохиролцоо, хайхрамжгүй байдлын үр дагавар; янз бүрийн шалтгааны улмаас (ихэнхдээ карьерын сэдлээр) доод албан тушаалтнуудынхаа буруутай үйлдлийг нуун дарагдуулдаг дарга, захирагчийн зөрчлийн үр дүн. Гэвч хариуцлагыг зайлшгүй хүлээх зарчмыг зөрчиж байгаа нь яаж ч тогтоогдсон ч цэргийн сахилгын үндсийг алдагдуулж байна. Гэм буруугийн ял шийтгэлгүй байх нь дүрмээр бол илүү аюултай, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх арга замыг нээж өгдөг. Энэ бол хатуу, харгис хэрцгий шийтгэлийн тухай биш юм. Дотоодын цэргийн алба хаагчдын хууль бус зан үйлдэлд бодитой, зохих хариу арга хэмжээ авах нь чухал.

*Цэргийн алба хаагчдын эрх зүйн боловсрол нь дараахь зорилготой.*

Шударга есны өндөр мэдрэмж, эрх зүйн хэм хэмжээнд хүндэтгэлтэй хандах хандлагыг төлөвшүүлэх;

Хууль тогтоомж, цэргийн дүрэм, цэргийн тангараг, дарга нарын тушаалыг чандлан сахих зуршил, ур чадвар, дотоод хэрэгцээг бий болгох, тэдгээрийг өөрийн ухамсрын шаардлага гэж үзэх;

Цэргийн алба хаагчдыг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажилд ухамсартай, идэвхтэй оролцох, хууль тогтоомжийн шаардлагыг хэрэгжүүлэхийн төлөө тэмцэх, тэдгээрээс гажсан аливаа зөрчлийн эсрэг тэмцэх.

Үүний зэрэгцээ, Дотоодын цэргийн алба хаагчдын цэргийн сахилга батын онцлог шинж чанарууд нь: Сахилга батын шаардлагыг цаг тухайд нь дагаж мөрдөх нийгмийн ач холбогдол; ёс зүйн дүрмийн нарийвчилсан зохицуулалт, тэдгээрийг зөрчсөн тохиолдолд хуулийн хариуцлага хүлээлгэх; цэргийн дэг журам, дүрмийг зөрчсөн сахилгын болон эрүүгийн хариуцлагын арга хэмжээний ноцтой байдал; ёс суртахууны хэм хэмжээг хуулиар тогтоосон шаардлагуудын дунд оруулах.

Цэргийн алба хаах эхэн үед насанд хүрсэн хүн болох нь чухал бөгөөд нарийн төвөгтэй үе шат тохиолддог гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Энэ үед хэвшмэл ойлголт өөрчлөгдөж, үүрэг, нэр төр, мөс чанар, хүндэтгэл, ухамсар гэх мэт хувийн шинж чанарууд бий болж, “Өчигдөр боломжтой байсан зүйл өнөөдөр боломжгүй байна” гэсэн ойлголт төрдөг. Албаны эхэн үед сэтгэл зүйн өнгөрсөн үеийг насжилттай холбоотой ажлуудыг (сургууль, цэргийн алба хаах) хэрэгжүүлсний үр дүнд харуулсан бол сэтгэл зүйн одоо бол өөрийгөө танин мэдэх, өөрийгөө ухамсарлах үе юм ("Би хэн бэ? "; "Би яагаад энд байгаа юм бэ?"; "Би яаж амжилтанд хүрэх вэ?", "би хэзээ ч ажиллаж байгаагүй зүйлийг яаж хийх вэ?").

Үүний зэрэгцээ, энэ үйл явцын сэтгэл зүй, болон сурган хүмүүжүүлэх онцлог шинж чанаруудыг тодорхойлохтой холбоотой бөгөөд тэдгээрийн хамгийн чухал нь дараахь зүйл юм:

Дотоодын цэргийн анги нь хаалттай байгууллага тул нийгмийн орчинтой харилцах нь хүндрэлтэй, эсвэл нууцлал, аюулгүй байдлын шаардлагаар хязгаарлагдмал байдаг;

Дотоодын цэрэгт ерөнхийдөө харилцааны зан үйлийн түвшин өндөр, зан үйлийг зохицуулахад бэлгэдлийн үүрэг чухал;

Дотоодын цэрэгт хоёр уламжлал зэрэгцэн оршдог бөгөөд үргэлж оновчтой харилцан үйлчилдэггүй - албан ёсны (хуульд заасан) болон дүрмийн бус;

Сөрөг сэтгэгдэл, ёс суртахууны болон сэтгэл зүйн бэлтгэлгүй байдал, үүрэг хариуцлагаа даван туулах чадваргүй болох айдас, унтах, амрах хэв маягийг зөрчих зэрэг нь цэргийн алба хаагчдын сэтгэл зүйд сөргөөр нөлөөлж буй гол хүчин зүйлүүд бөгөөд үүнд албаны болон байлдааны сургалтын явцад нөхцөл байдал нэмэгдэж, тэдэнд сөрөг сэтгэцийн төлөв байдал (стресс, айдас, бухимдал, сэтгэлийн хямрал гэх мэт) дагалддаг. Дотоодын цэргийн байгууллагын нийгэм-сэтгэл зүйн өөрчлөлтийн өндөр хурдацтай байдаг нь тэдний гүйцэтгэж буй ажлуудын онцлогоос шалтгаалж байна.

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд зарим цэргийн алба хаагчид цэргийн сахилга батыг үе үе зөрчих хандлагатай байна. Тэдний зан авир нь тодорхой сонгомол чанараараа ялгагдана: тэд зөвхөн хууль тогтоомжийн шаардлагыг үл тоомсорлодог төдийгүй маш тодорхой үүрэг даалгаврыг гүйцэтгэхэд ихээхэн бэрхшээлтэй тулгардаг. Үүний зэрэгцээ эдгээр цэргийн алба хаагчдын сахилга батгүй зан үйлийн төрлийг тодорхойлох боломжтой: *маргах хандлага; гүйцэтгэл дутмаг байх хандлага (албан үүргээ гүйцэтгэхэд хангалтгүй хичээл зүтгэл); өөртөө хор хөнөөл учруулах үйлдэл хийх хандлага.*

*Цэргийн албан хаагчдын цэргийн сахилга батыг зөрчих хандлага нь тэдний зан чанарын зарим хандлага, сэтгэлзүйн шинж чанаруудын талаар өгүүлдэг болохыг тэмдэглэх нь зүйтэй бөгөөд үүнд: а) цочромтгой байдал, илэрхийлэл нэмэгдэх, өөрийн зан авирыг хянах чадваргүй болох нь сэтгэлзүйн сэтгэл хөдлөлийн байдлыг тогтворгүй болгодог; б) хувийн түрэмгийлэл, шийдвэрлэгдээгүй асуудлууд зан төлөвт тусгагдаж үйлчлэх хэм хэмжээ, дүрмийг зөрчихөд хүргэдэг; в) өөрийгөө батлах хүсэл, энэ нь нэг талаас зан үйлийг сахилга баттай болгодог, нөгөө талаас цэргийн ангийн хамт олон, офицер, ахлагч, түрүүчтэй харилцах харилцааны зөрчлийг тодорхойлж чаддаг.*

Дотоодын цэргийн алба хаагчид зөрчил гаргаж байгаа гол шалтгаанууд:

Дотоодын цэргийн албан хаагчдын хувийн нэр төрийг хүндэтгэх, хууль эрх зүйн болон нийгмийн хамгааллыг хууль эрх зүйн аргаар хангах, цэргийн албан хаагчдад чиглэсэн өндөр зарчим, албаны бэлэн байдлын түвшин хангалтгүй байна; офицеруудын эрх зүйн сургалт хангалтгүй; гэмт хэргийг нуун дарагдуулах, тэдгээрийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгах хангалттай арга хэмжээг боловсруулахад ялгавартай ханддаггүй; цэргийн ангийн офицер, ахлагчийн мэргэжлийн болон албан тушаалын сургалт хангалтгүй; цэргийн нөхөрлөлийг бий болгох, нэгж дэх харилцан хариуцлагыг даван туулах, олон нийтийн нөлөөнд автахгүй байх, цэргийн хамт олон болон цэргийн алба хаагчидтай бие даасан боловсролын ажлыг орхигдуулах; шүүх, хууль сахиулах байгууллагатай харилцан ажиллагаа хангалтгүй байх; цэргийн алба хаагчдын хэрэгцээ, хүсэлт, тэдний амьдрал, амралтыг зохион байгуулах, тэтгэмжийн тогтоосон төрөл, стандартаар хангахад албан тушаалтнууд зохих ёсоор анхаарал хандуулдаггүй; отоодын д цэргийг нөхөх цэргийн албан тушаалын сонгон шалгаруулалтын чанар муу;

Урьдчилан сэргийлэх нь цэргийн алба хаагчдыг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх гол хэлбэр юм. Дотоодын цэргийн алба хаагчдыг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нь гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцлийг тодорхойлох, арилгах зорилтот арга хэмжээний тогтолцоог боловсруулж, хэрэгжүүлэхээс гадна хууль бус үйлдэлд өртөмтгий алба хаагчдад урьдчилан сэргийлэх нөлөө үзүүлэх тушаалын үйл ажиллагаа юм.

Урьдчилан сэргийлэх объект нь гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, зарим төрлийн гэмт хэрэг, түүнчлэн нийгмийн эсрэг чиг баримжааны улмаас гэмт хэрэг үйлдэх чадвартай цэргийн алба хаагчид юм.

Цэргийн алба хаагчдын сэтгэлзүй, сурган хүмүүжүүлэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн дотоодын цэргийн удирдлагын үйл ажиллагааны туршлагаас харахад энэ үйл явц нь *нэгдүгээрт*, дотоодын цэргийн боловсролын ерөнхий систем дэх боловсролын үйл ажиллагааны нэг тал бөгөөд үүнд: нийгэм-сэтгэлзүйн тодорхой хандлагыг бий болгох; хуучин сөрөг динамик хэвшмэл ойлголтыг шинэ байдлаар солих, эерэг шинж чанартай байх; өөрийгөө засах сэдлийг хөгжүүлэх, энэ үйл явцын хэрэгцээ, шаардлагыг хангах; гэмт хэрэг гарахад хувь нэмэр оруулдаг нийгэм-сурган хүмүүжүүлэх болон бусад нөхцлийг арилгах.

*Хоёрдугаарт*, энэ үйл явцын хамгийн үр дүнтэй зарчмууд нь: урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа явуулж буй дотоодын цэргийн алба хаагчдын эерэг үр дүнд итгэх итгэл; хууль бус зан үйлтэй цэргийн алба хаагчдын хувь хүн, насны онцлогийг харгалзан үзэх; гэмт хэргийн шинж чанар, тогтвортой байдал, тэдгээрийн үүсэх нөхцөлийг харгалзан үзэх; хувь хүний болон ялгаатай хандлага гэх мэт; урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны тасралтгүй байдал, системчилсэн байдал, үйл ажиллагааны зорилго, динамик байдлыг хангах; дотоодын цэргийн бүх шатны салбар нэгжийн эв нэгдэл, арга хэмжээний уялдаа холбоог хангах.

Дотоодын цэргийн алба хаагчдын дунд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нь сэтгэлзүй, сурган хүмүүжүүлэх хоёр талын зорилтыг шийдвэрлэхэд чиглэгддэг: нэг талаас, цэргийн алба хаах зохих нөхцлийг бүрдүүлэх, зохицуулалтын эрх зүйн актуудыг ашиглах замаар. (Цэрэг-зохион байгуулалт, нийгэм-сурган хүмүүжүүлэх, хүмүүжил, сэтгэлзүйн арга хэмжээний цогц арга хэмжээ), нөгөө талаар цэргийн албан хаагчдын өөрсдийнх нь зан үйлийн янз бүрийн хэлбэрийн хазайлтыг илрүүлж, арилгах. (Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, арилгахад чиглэсэн албан тушаалтнуудын сэтгэлзүй, сурган хүмүүжүүлэх үйл ажиллагааны шилдэг туршлага, үр дүнтэй туршлагыг нэгтгэн, түгээх, тэдгээрийн үр дүнг нэгтгэх, түгээх).

Дотоодын цэргийн алба хаагчдыг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сэтгэлзүй, сурган хүмүүжүүлэх үйлсэд шийдвэрлэх үүрэг нь дотоодын цэргийн анхан шатны нэгжийн офицеруудад хамаарна.

Дотоод цэргийн алба хаагчдыг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үндсэн үүрэг нь:

Гэмт этгээдийн хувийн шинж чанарыг бий болгох, эрүүгийн санаа бодлыг хэрэгжүүлэхэд хувь нэмэр оруулдаг үзэгдэл, чиг хандлагыг бүрэн тодорхойлох, дүн шинжилгээ хийх;

Гэмт хэрэг үйлдэх чадвартай этгээдийг системтэй, бүрэн таних; дээр дурдсан объектуудад бүрэн болон зорилтот нөлөө үзүүлэх.

Ёс суртахуун, сэтгэлзүйн хангалтын урт хугацааны болон одоогийн төлөвлөлт нь дараахь чиглэлийг агуулдаг: ёс суртахууны болон сэтгэлзүйн дэмжлэг; суртал ухуулга, ухуулга; эх оронч ажил; цэргийн нийгмийн ажил; соёл, амралт чөлөөт цагийн ажил; оюун санааны болон боловсролын ажил, хууль журам, цэргийн сахилга батыг бэхжүүлэх чиглэлээр ажиллана.

Ёс суртахуун, сэтгэлзүйн хангалтын үйл ажиллагаа нь цэргийн ангийн өдөр тутмын үйл ажиллагаа, цэргийн алба хаах хугацааны журамд тусгасан болно. Үүнд: Монгол Улсын Төрийн далбааг мандуулах (буулгах) өдөр тутмын зан үйл; дотоодын цэргийн албан хаагчдад долоо хоног бүр (Мягмар гарагт) хууль зүйн зөвлөгөө өгөх зэрэг үйл ажиллагаа явуулах цаг хугацаа; Батлан хамгаалах болон дотоод хэргийн Хууль зүй яамтай холбогдох эрх зүйн актуудыг харилцан мэдээлэх, тодруулах; “Монгол Улсын Цэргийн алдар, дурсгалт өдрүүдийн тухай”(Хавсралт Б); Дотоодын цэргийн албан хаагчдын цэрэг-эх оронч ном зохиол унших "Цэргийн албан хаагчдын унших цэрэг-эх оронч зохиолын үндсэн жагсаалт"-ын дагуу (Хавсралт Б1); эх оронч сэдэвт кино үзэх (Хавсралт В2)<sup>4</sup> гэх мэт.

Дотоодын цэргийн албан хаагчидтай ёс суртахуун, сэтгэлзүйн бэлтгэлийн хичээлийг (Гүйцэтгэсэн үүрэг даалгаврын онцлог, албаны бэлтгэлийн зохион байгуулалт, байршуулах нөхцөлийг үндэслэн) эхний ээлжинд долоо хоногт 3 цагаар явуулдаг. Ангийн ахлагч бүрэлдэхүүнд хичээлийн өдрийн хагас (ахлагчийн сургалтын бүлэг). Байнгын байрлалаас алслагдсан үүрэг даалгаврыг гүйцэтгэхдээ Дотоодын цэргийн албан хаагчдад ёс суртахуун, сэтгэлзүйн сургалтыг долоо хоногт дор хаяж 1 цаг тусад нь төлөвлөгөөний дагуу зохион байгуулж, явуулдаг. Дотоодын цэргийн гэрээт алба хаагчид ёс суртахуун, сэтгэлзүйн бэлтгэлийн мэдлэгийг хэр эзэмшсэн бэ гэдгийг зуун онооны системээр үнэлдэг. Ёс суртахуун, сэтгэлзүйн бэлтгэл, сургалтаар (семинар, ярианы үндсэн болон

---

<sup>4</sup> Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний жанжин штаб “Ёс суртахуун, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх зохион байгуулалт, арга зүйн заавар”.- УБ. 2022.

нэмэлт асуултуудад аман болон бичгээр хариулт өгөх, эссэ бичих, практик даалгавар гүйцэтгэх) албан хаагчид бие даасан үнэлгээ авдаг.

Дотоодын цэргийн алба хаагчдын цэрэг-эх оронч хүмүүжил<sup>5</sup> нь цэрэг-улс төрийн суртал ухуулга, соёл, амралт, оюун санааны боловсролын ажлын хүрээнд явагддаг. Цэрэг-эх оронч ажил нь залуучуудын иргэншил, эх оронч үзлийг төлөвшүүлэх, мэргэжлийн чухал чанарыг төлөвшүүлэх, түүнчлэн тогтоосон журмаар цэрэг-мэргэжлийн чиг баримжаа олгоход төрийн эрх мэдэл, орон нутгийн засаг захиргаа, бусад байгууллага, байгууллагад туслах зорилгоор зохион байгуулагддаг.

Цэргийн алба хаагчидтай цэрэг-эх оронч үзлийн ажлыг дараахь хэлбэрээр зохион байгуулж, явуулж байна: цэргийн хамтын ажиллагаа; цэрэг-эх оронч залуучуудын үйл ажиллагаа, санах ойн цаг; цэргийн тактикийн болон цэргийн спортын тоглоомууд; уулзалт, наадам, уралдаан тэмцээн; цэрэг-эх оронч лагерь, ээлж; Халх голын дайн, цэргийн ажиллагаа, зэвсэгт хүчний ахмад дайчид, цэргийн удирдагчид, төр, нийгмийн зүтгэлтнүүд, эрдэмтэн, тамирчидтай уулзалт хийх; боловсролын болон залуучуудын цэрэг-эх оронч байгууллагуудад эр зоригийн сургамж; “Мөнгөн өвөл” цасны баяр, аялал, цэргийн явган марш; дотоодын цэргийн ангиудын нээлттэй хаалганы өдөр; зэвсэг, цэргийн хэрэгслийн үзэсгэлэн; албаны болон байлдааны бэлтгэлийн үзүүлэх тоглолт.

*Цэргийн алба хаагчдын сэтгэлзүй, сурган хүмүүжүүлэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, цэргийн сахилга батыг бэхжүүлэхэд чиглэсэн дотоодын цэргийн удирдлагын үйл ажиллагааны туршилагаас харахад тэдний оюун санаа, ёс суртахууны чанарыг Монголын нийгэм, цэрэг- нийгмийн үзэл баримтлалд тулгуурлан төлөвшүүлэх нь чухал болохыг харуулж байна.*

Оюун санааны өндөр ёс суртахуунтай, өөрийгөө танин мэдэх гол цөм нь Монгол Улсыг хамгаалахын төлөөх үзэл санаа цэргийн-мэргэжлийн, нийгмийн ач холбогдол, хувь хүний хувьд чухал ач холбогдолтой оюун санааны болон ёс суртахууны шинж чанаруудын багц юм. Энэхүү үйл явцын агуулга нь *оюун санааны болон ёс суртахууны гурван бүлгийн цогц* бөгөөд үүнд: *цэргийн-мэргэжлийн* (эх оронч үзэл, сахилга бат, нөхөрлөл, тангараг, цэргийн үүрэгт үнэнч байх, баатарлаг байдал); *нийгмийн ач холбогдолтой* (хүн чанар, иргэншил, шударга ёс, гэр бүлээ хайрлах, сайхан сэтгэл); *хувь хүний хувьд чухал ач холбогдолтой* (шаргуу хөдөлмөр, хувийн соёл, бие даасан байдал, өөрийгөө сайжруулах хүсэл, үнэнч шударга байдал)<sup>6</sup>.

Судалгаанаас харахад *“Дотоодын цэргийн албан хаагчдын хамгийн тохиромжтой дүр төрх” нь хэд хэдэн онцлог шинж чанартай байна:* албаны болон байлдааны бэлтгэлийн амжилт; алба хаах амжилт; эх оронч хандлага; Монгол Улсын нийгэмд чухал ач холбогдолтой төр-эх оронч үзлийн үнэт зүйлд суурилсан цэргийн үлгэр жишээ сахилга бат, журам, тушаалын заалтыг биелүүлэх ур чадвар, дадал, түүний цэрэг-нийгмийн ач холбогдол, хувь хүний утгыг ойлгох; эгзэгтэй нөхцөл байдалд хариуцлага хүлээх чадвар; стресст тэсвэртэй байдал (сэтгэл хөдлөлөө барих, удирдах чадвар, өөрийгөө хянах, өөрийгөө зохицуулах чадвар); "амжилтанд хүрэх" сэдэл; зорилгодоо хүрэхийн тулд тууштай байх; бие даан суралцах, бие даан суралцах хүсэл; цэргийн хамт олон нөхдүүдтэй илэн далангүй, эелдэг харилцах хүсэл, түүнчлэн олон нийтийн амьдралд идэвхтэй оролцох, цэргийн албаны асуудлыг шийдвэрлэх сонирхол; нийтлэг зорилгод хүрэхэд

<sup>5</sup> Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний жанжин штабын даргын тушаал. Дугаар 475. 2020 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдөр. “Монгол Улсын Зэвсэгт хүчинд ёс суртахуун, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх ажлыг зохион байгуулах тухай”.

<sup>6</sup> Мөнхсаруул, Т. Цэргийн ёс суртахуун сэтгэл зүйн хангалтын онолын үндэс. -Уб.2004., 43 дахь тал

тустай шалтгааны ашиг сонирхлын үүднээс өөрийн үзэл бодлоо хамгаалах чадвар; хөдөлгөөн, шийдэмгий байдал; өөрийгөө шүүмжлэх, өөрийгөө хянах чадвар; эелдэг байдал, даруу байдал; өгөөмөр сэтгэл; цэвэр цэмцгэр байдал гэх мэт.

Дотоодын цэргийн алба хаагчдын сахилга, сахилга бат нь эв нэгдэл бөгөөд алба хаагч бүр өөрт тавигдаж буй шаардлагыг ойлгож, айсандаа бус, ухамсрын үүднээс үйлчилдэгт оршино.

**Дүгнэлт.** Дотоодын цэргийн алба хаагчдын дунд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, сэтгэлзүйн болон сурган хүмүүжүүлэх сахилга батыг бэхжүүлэх нь олон талт, нарийн төвөгтэй үйл явц тул өргөн хүрээний аргууд байгаа нь оновчтой сонголт хийх, дараа нь засч залруулах боломжийг олгодог. Сэтгэлзүйн болон сурган хүмүүжүүлэх нөлөөллийн арга хэрэгжилт нь тэднийг чадварлаг ашиглахаас хамаарна. Гол нь дотоодын цэргийн алба хаагчдын ухамсар, зан байдал, мэдрэмжид нөлөөлөх бүх нөхцөл байдал, сувгийг харгалзан үйл явцыг цогцоор нь хэрэгжүүлж байж л эдгээр ажлууд амжилттай шийдэгдэнэ. Юуны өмнө тэдний ёс суртахууны шинж чанар нь Монголын нийгэм, төрийн бодит байдлыг, мөн дотоодын цэргийн онцлог, цэргийн албанд хандах хандлага, цэргийн үүрэг, арми дахь амьдралын хэв маяг, цэргийн хамт олон дахь харилцаа гэх мэт давуу болон сул талуудтай гэдгийг санаж байх хэрэгтэй.

#### Ашигласан материал

1. Монгол Улсын Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, -Уб. 2019
2. Монгол Улсын Их Хурлын тогтоол. Дугаар 48. 2010 оны 7 дугаар сарын 15-ны өдөр. “Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”.
3. Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний жанжин штаб “Ёс суртахуун, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх зохион байгуулалт, арга зүйн заавар”. -Уб. 2022
4. Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний жанжин штабын даргын тушаал. Дугаар 475. 2020 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдөр. “Монгол Улсын Зэвсэгт хүчинд ёс суртахуун, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх ажлыг зохион байгуулах тухай”.
5. Түммэнэст, Г. "Монгол Улсын нийгмийн хамгааллын бодлогын өнөөгийн байдал, тулгамдсан асуудал" (Нийгмийн орчин үеийн нөхцөлд хүн амын аюулгүй байдал, нийгмийн хамгаалал) олон улсын эрдэм шинжилгээ, практикийн бага хурлын материал. -Уб. 2021
6. Мөнхсаруул, Т. Цэргийн ёс суртахуун сэтгэлзүйн хангалтын онолын үндэс. -Уб. 2004

